

Vitomil Zupan
KOMEDIJA ČLOVEŠKEGA TKIVA

Beseda urednika ob ponatisu

2014 bo brez dvoma leto, ko se bo ves svet spominjal pričetka prve svetovne vojne, mi pa se bomo med drugim spomnili tudi stoletnice rojstva Vitomila Zupana. Spominjanji pa nista tako nepovezani, kakor bi lahko sklepali na prvi pogled. Prva svetovna vojna je dokončno opravila z iluzijo zgodovine kot predvsem zgodovine miru in vztrajnega napredka na vseh področjih družbenega življenja. Sledilo je turbulentno stoletje s hudimi civilizacijskimi padci na eni in kreativnimi preboji na drugi strani, stoletje velikega nemira. Človek ostaja destruktivno bitje, o vztrajnosti uničevalne sle brez zavor priča tudi nam bližnji srebreniški genocid. Sočasen prebojem v vesolje, ponikom v najgloblje predele notranjosti in vsemu sistemu, kar nam kot drugo razsežnost človeka kaže njegove stvariteljske potenciale. Vitomil Zupan je eden izjemnih pričevalcev usode stoletja, še posebej slovenskega deleža v njem. Njegova usoda in z njo tesno povezana literatura pripovedujeta zgodbo izrazitega iskateljstva. Zupan je neukrotljiv individualist, ki nenehno stopa v konflikt z obstoječimi normami skupnosti, a ki tej drži navkljub v trenutkih največje ogroženosti med drugo svetovno vojno za to skupnost vendarle zastavi življenje. Samotnež, ki ekstatično drsi v erotične preplete in se vselej znova vrača v globoko osamljenost. Proti dušičim normam družbe, ki ga tolikokrat spravijo onkraj črte, v zapor; proti protislovljem v samem sebi; proti smrti, ki mu vseskozi gleda med črke; proti vsemu, kar potiska zavest v območje blaznosti, se Zupan pravzaprav bori z enim samim orožjem: obsedenim pisanjem. Piše povsod, vedno, v vseh mogočih žanrih. Kako neki je sploh mogoče, da se mu je vmes zgo-

dilo toliko razburljivih reči, da je že v času življenja postal legenda ...?

Komedija človeškega tkiva je zame temeljna knjiga Zupanovega opusa. Po eni strani se osredotoča na prvih trideset let njegovega življenja, ko se morda vsakomur zgodijo glavne reči duhovnega formiranja. Po drugi strani lahko vseskozi spremljamo pisateljev dialog z lastno obsesijo nenehnega pisanja. Zakaj sploh pisati? *Komedija človeškega tkiva* razkriva Zupanovo mentalno fiziognomijo na najbolj izčiščen način, s spajanjem pripovedi o rojstvu pisatelja in zrele refleksije lastne pozicije.

Zupan je v slovenskem prostoru prisoten z relativno pogostimi ponatisi. *Komedija* prihaja med bralce šele drugič, in to po več kot treh desetletjih. Kot darilo vsem nam, ki verjamemo v živ dialog s pisateljevo umetniško in duhovno zapuščino. Zupan pa je lahko za marsikoga tudi povsem novo, dragoceno odkritje.

Pri redakciji romana *Komedija človeškega tkiva* smo želeli ohraniti jezikovno avtentičnost besedila, ki odraža avtorjevo edinstveno ustvarjalno osebnost, njegov intelektualni horizont in jezikovno normo časa, zato nismo posegali v slogovno zaznamovano in arhaično izrazje ter skladenjske posebnosti, prav tako nismo odpravljali specifičnih zapisov sposojenk in tujk ne napak pri citatih iz tujih jezikov. Zaradi oblikovne skladnosti z zbirko in pravopisne enotnosti knjige smo korigirali zatipkana mesta in vnesli najnujnejše popravke na področjih interpunkcije, velikih–malih začetnic, rabe narekovajev in ponekod drugod ter poenotili zapise naslovov citiranih del. Ponatis temelji na prvi izdaji romana, ki je izšel pri Cankarjevi založbi leta 1980.

Prva knjiga

PRAZNIK SREBRNIH SVINJ

Vem, nikoli ne premisliš dovolj. Šele ko je vse skupaj dokončano, se pokaže, kje je bila napaka že v zametku začetega dela. Orodje: no, orodje je treba pregledati (kakor mizar žago, preden zareže v les).

Snov: ali je zdrava in primerna?

Delati znaš? Načrt imaš? Si razpoložen, kakor je treba? Te ne bodo motili?

Odločil sem se, da bom z danim orodjem iz izbrane snovi izdelal nekakšen okvir za majhno ročno gledališče (lutke ležijo tam na kupu in so zdaj videti še popolnoma uboge, mrtve stvari).

Najprej sem mislil na čelo pisanja postaviti nekaj pametnih izrekov in nekaj izzivalno šaljivih gesel. Ne, sem sklenil, tako ne bomo začeli. Ljudje ne bi opazili, da sem sprt s svetom, sam s seboj in s tem skromnim poizkusom pisanja o presneto neznanih rečeh. Izzval jih bom s tem, da se bom zavrtel okrog lastne osi. Pustimo modrijanstvo, ne vdajamo se zarobljenosti, mislimo na zgodbo. Potem so pa ob polni luni zaživele tiste na videz mrtve reči, zavrtle so se prav zlobno okrog mene, tipale so me, me zbadale, kaj vse so počele z menoj: vrgle so me z moje začrtane poti. Kar je, je. Na preizkušnji sem padel. Namenil sem se, da bom ustvarjalec. Postal sem – in to čedalje bolj – suženj teh malih, gospodovalnih reči, ki so brez bolečine in brez slasti v prastari igri uravnavale moje besedice, da sem na kraju v njihovem drobnem metežu izgubil svojo osebnost in postal siva pika med sivimi pikicami, alga med algami, pih v veter. Vse je bilo brez strasti: reči so navajene živeti ali odmreti kar tako, ker je to zmeraj tako in nič drugače. Vzele so mi igro iz rok, no, pa to še ni nič posebnega. Prekopicnile so me na glavo, tako da sem mohl podplate pod strop montažne barake, držale so me v tem neugodnem položaju (saj nisem akrobat), zraven pa so pazile,

da se ne bi zvil – in mi pri tem pritiskale podplate proti možganom; res sem bil čedalje krajši, a ne debelejši; kako so to napravile, mi ni jasno. Pa to tudi še ni nič. Ljudem se lahko upreš, policiji lažeš, roparjem se vdaš, prijateljem ugovarjaš. Tu pa ni nič takega. Nobenih besed, nobenih šumov, nobene glasbe, v tej popolni tihoti je pa ena taka čisto nična, siva stvar stresla cel žakelj smeti po meni, cel slap raznovrstnih odpadkov. In ker sem med pritiskanjem postajal čedalje krajši, sem se seveda skoraj zadušil pod kupom tiste raznovrstnosti (od olupkov, ki so že precej dišali, preko zmečkanih papirjev pa tja do izrezanih kurjih črev, ovenelega šopka in starih čikov); pa tudi to ni bilo najhuje. Čeprav je tudi rožljalo, tam je letela po zraku razbita steklenina, ki me je porezala; na glavo mi je priletelo nekaj loncu podobnega; najbolj neprijeten pa mi je bil star lonček s svetlo modro barvo, ki se mi je lepila po obrazu. Ker – če se prav spomnim – sem otepal z rokami, saj sem se ranil na steklu in mazal tisto barvo po sebi, iz krvi in azurja je postajala neka višnjevnost kardinalske sorte; na vso to svinjarijo so se lepile manjše smeti. Pod pritiskom sem postal tako majhen, da sem segal svojim lutkam do gležnjev, a one so bile v čisto čednih opravah in so stale pokonci, kaj pa jaz? V tej peklenski zlobnosti dogajanja je bilo sprva slišati samo šum prašnih odpadkov in zvenketanje črepinj, potem pa je začela zajebavati nekakšna siva pika: Ustvarjalec, kje si? S človeškim glasom, prosim. Kdor ni bil posut s smetmi, ne ve, kako plesnivo smrdijo. Postavijo te na glavo, stisnejo te in ti smrdijo v nos, ti pa se ne moreš ganiti – in to je pravica, resnica, dobrota, lepota, enakost, bratstvo in svoboda tega sveta; če ne pišeš, je vse v redu; če pa hočeš pisati, boš videl, kaj gnijoče stvari še znajo. Ti boš ustvarjal red svoje vrste, reva?

Noči, noči in njim pripadajoče dni je trajalo kakor huda bolezen. Podnevi sem z muko urejal stvari, skušal sem odbrati važne od nevažnih, opiral sem se na tuje misli in na lastna davna spoznanja, izdeloval sem svoj načrt o zgodbi, ki naj pove, kaj človeka žene v pisanje leposlovja. V nočeh je vse razpadlo v prvinsko zmedo popolne enakosti smeti in cesarjev, teles, duš in dogodkov, črepinjic in dragocenih vaz, misli in izcedkov. Vsako jutro sem se splazil v novi dan bolj bolan, bolj poražen. Neslo me je v ulico moje mladosti, v otročjem prepričanju, da se bom tam spomnil nečesa zelo važnega. Ulica novih ljudi in novih smeti ob ograjah pa je iztegnila dolgo nogo (kakor bi bila iz gumija) in mi pritisnila brco, da sem letel napol po zraku tja med parkirane avtomobile ob umazani reki. Zapomnil sem si samo neko novo sezidano ogrado, olupke, ki so se usipali iz prenapoljenega smetnjaka, odvrženo prazno škatlo cigaret filter 57 (zeleno-belo), neka trdno zapahnjena vrata in okna s polknicami, neke geranije na pritličnem oknu, star fiat millecto, pijan starec je pumpal kolo; predmetje, ki se je obrnilo od mene, ker spadam drugam, ker mišlim drugače; enako me je izvrgla Azija, enako Amerika, enako Afrika. Na vogalu je nekdo odprl novo gostilno z vrtom. Pivo, prosim. Srkam tisto kiselkasto pijačo in premišljam, kreten, kaj je pač mislil Aristoteles, ko je zapisal, da je pesništvo resničnejše od zgodovine; pri sosednji mizi pa se štirje drugi kreteni pogovarjajo o napaki v nekem avtomobilskem uplinjaču; oni ne slišijo mojih misli, jaz pa moram poslušati njih glasne besede; ponoči se bomo zlili v eno. V noči, ki bo prišla, bo vozil čezme tisti zarjaveli prastari fiat millecto, in Cassius Clay alias Mohamed Ali mi bo mahal s prstom pred nosom, govoreč: Jaz sem največji! Zaman se bom branil s spomini vojnega kirurga, ki piše: Premišljal sem, kako majhna luknjica

je potrebna, da uniči najmočnejše telo. Fergazer, fergazer, slišim od sosednje mize, prišla je smet v dizo. Potegnem polno pest listkov z zapiski iz žepa, da bi se rešil vanje. Kakšna bedna, majhna zvijača! Miličniki se peljejo mimo v modro-belem volkswagnu. »Čutim hitrost svoje duše«, piše Sartre v knjigi *Besede*. Chateaubriand pa pravi: »Prav dobro vem, da sem samo stroj za pisanje knjig«. Jaz pa tičim tu, zataknjen na kavelj železnega stola, ne morem ne naprej ne nazaj, in pri vsem tem ne vem, ne kaj sem ne kje sem, in prihajajoče noči me je čedalje bolj strah. Za kaj le gre pri vsem tem? Nekaj sem sklenil storiti – in zdaj me to, kar sem sam sklenil, preganja, ko da bi bilo tuja sila. Bog je baje ustvaril svet in na koncu človeka v šestih dneh, sedmi dan pa je odšel (počivat). Poslej se človek ustvarja sam od rojstva do smrti, vsak dan se ustvari na novo, v vsaki noči spet razpade v prvotno nebitje. Beži od sebe in se zateka k sebi v začaranem krogu. Lahko je povedati zgodbo o iskalcu zlata, zgodbo o nočnem metulju in sveči, vsako zgodbo se da povedati tekoče in brez velikega truda, samo zgodbo o tem, zakaj hočemo povedati zgodbo – to je težko izpovedati; tu sem se ujel v lastno zanko.

TU, tu sem ostal popolnoma sam, vsaj tale jaz, ki piše, je ostal sam – in še na sledi lastne samotnosti, ki je nikoli nisem do kraja razumel. Imam še drugi in tretji (morda celo četrti in peti) jaz, ki nikoli nista bila osamljena; a kadar je v meni prevladal ta prvi, je uničil sposobnosti vseh drugih. Imam na primer še svoj športni jaz, ki se je zmeraj prav dobro znašel v primerni družbi (kakor bom to skušal kasneje popisati). Tudi moj ženskoljubni jaz ni nikoli ostal brez družbe; še kar dobro se je znašel moj vojaški jaz, pa moj arestantski jaz, v bolnišnici moj bolniški jaz, pri kartah kvartaški, naučil sem se nekaj sur iz *Korana* in se prav lepo vključil v družbo mohamedancev; ko sem

kradel, sem resnično občutil čar kriminala; za nekaj časa bi lahko postal kovač, mornar, duhovnik, graditelj, ple-skar, budist, ranocelnik, maser, športni trener, ustanovitelj filozofske ločine, biolog, vrtnar, psiholog, hipi, strežnik v živalskem vrtu; posebno lepo bi se znašel med norci; od norišnice (kakor od kriminala) so me odganjali prav drobni malomeščanski predsodki.

Teh predsodkov smo pa polni vsi, in eni od njih imajo zelo globoke korenine. Ne prenesem madeža od golaža na zavihku suknjiča, na primer. Nereligiozen kakor sem, ne prenesem, da bi kdo bril norce iz Kristusa ali ljudi, ki vanj verujejo. Na živce mi gre vsako nasilje mogočnega (ali izrazito močnejšega) nad slabotnejšim. Hinavščina me zmeraj globoko ujezi. Neumnost me je razburjala vse do zrelih let, ko sem uvidel tudi njene dobre plati (saj brez nje ni možna nobena ureditev družbe, pri sedanjem stanju človekove duševnosti) ... Z zbadljivo besedo razbijam navidezni red, a čisto na dnu svoje otroške duše si od nekdanj ne želim nič tako vroče kakor red. Ne morem obuti umazanih čevljev. Neizveden v politiki se nepretrgoma razburjam čez vse sisteme sveta. Občutljiv sem za bolečine živali (in celo rastlin), zraven se pa nešteto krat navdušujem za silovita dejanja spreminjanja sveta, čeprav vem, kaj je kri, kaj smrt, kaj nasilje; predvsem pa dobro vem, kako se v vsa revolucionarna gibanja vključujejo zasebni sadisti. Zmes neobčutljivosti in preobčutljivosti sem, popoprana s predsodki lastnega časa. In – seveda – vse to odmeva v mojih spisih, ki jih večinoma zaničujem, sežigam in se jim odpovedujem, saj JAZ-STVARNIK kviri v njih tisto, kar bi drugi jazi radi izrazili.

POVSOD sem bil, koder živijo in mrejo ljudje, udeležil sem se vseh dejavnosti človeka (razen omenjenega kriminala in blaznice), povsod sem našel možnosti za vključitev,

pri športu, v vojski, v mornarici, v poklicnih dejavnostih, oženil sem se in imel otroke, hodil sem v povorkah, pretepal sem se po špelunkah, bil sem odposlanec v mednarodnih združenjih, sodeloval sem pri dobro organiziranem vlomu, deloval sem pri filmu, na nekaj pogrebov sem šel, bil sem v porodnišnici, ležal v bolnišnici, bil sem gost v velikih mestih sveta, pri imovitih ljudeh, bil sem potepuh brez sredstev in delegat z dnevnicami v devizah, kot klatež sem imel vrsto poklicev. Neštetokrat sem bil tik pred tem, da nekje ostanem, obstanem, se priključim dobri skupini, zmeraj me je STVARNIK-JAZ sprl z vsemi drugimi jazi, izvrgel me je, me osamil, kakor da on ni človek, temveč BOG sam. Zato naj on polaga račun. Vsi drugi jazi so imeli neko vrsto morale, ON – nobene, bogovi so brez morale. Pač pa terjajo moralo od drugih bogov, od ljudi, od živali in celo od mineralov.

Veje na malem vrtu moje hišice se majejo v vetru, vrba in črni trn, ki je zrasel nenavadno visoko. Pravljica o večnem vračanju vseh dogodkov in reči mi je po svoje všeč. Tudi ta trenutek bo čez hip hipec že vračanje.

SMRT!

Tujih sem videl veliko, lastno doživel neštetokrat, čeprav nisem strahopetec; treba je obračunati s presenečenji.

SMRT!

To je lahko tudi izmišljotina, kvalitetni preskok istega v nekaj drugega istega. Kdaj umre list na drevesu?

SMRT!

Groza v otroški duši, skrivnost, nedoumljivost, slutnja, »srečanje z absolutnim«, metafizična finta, biološka naravnost. Igranje z mislijo na lastno smrt. Včeraj sem bil po opravkih na Dolenjskem, vozil sem s svojo naglo mašino po deželni cesti: tam je ležala mlada črno-bela mačka ko da spi, povožena, mrtva, zaključena v sebi. Vozil sem

mimo: zdaj že vem, kaj je to, že dolgo vem. Zdaj sem se za hip lahko spremenil v nežno mrtvo bitje in že odpeljal naprej. Bogovi tudi umirajo – v zavesti ljudi, žitna zrna ne. SMRT! SMRT!

Pride in je. Udarec v čelo bika-življenja, udarec s sekuro. Pravočasna opozorila vsa preslišim. Morda pišem tudi zato, da ne bi umrl? Zakaj potem sežigam te liste?

Včasih igram karte, poker ali preferanso, in moj kvar-taški jaz se odlično včleni v družbo; pri pokru je miren in navidezno obvladan, kakor to mora biti (znati dobiti ali izgubiti, ne da bi trenil), pri preferansi pa se zna tudi razburiti zaradi napake partnerja, poučevati, mahati z rokami, biti popoln bedak.

Potem v noči ne morem spati in vzamem v roke knjigo, eno izmed knjig, ki jih imam na polici nad posteljo, na primer *EXERCISES ON ETYMOLOGY*, kar tako tja v tri dni si izberem poglavje »EXERCISES ON LATIN DERIVATIONS« in berem He has entered into the arena of controversy, stopil je v areno spora; pripomba pove, da »arena« pomeni pesek, »areo« pomeni »suh sem« – pred mano se odpre dolga pot besednih preoblikovanj, cele pustolovščine jezika. Moj radovedni, omikani jaz kakor da s pravim telesnim užitkom odkriva tuje dežele.

Zaspim in me ni. Izginili so vsi jazi, nastalo je tisto stanje prvobitnosti, iz katerega smo se izvili z razvojem zavesti.

Sanjam in moj sanjski jaz je enoten, brez naučene logike, razpuščen v mešanico pradavnine zunanjih oblik in jutrišnjosti upov. Tole je pa v barvah, si rečem v sanjah; uživam v mehki kožuhov in čaru sukljajočega plamena, tam je še neka dobra žival, s katero se imava rada, in neka čudna možnost, gledati vse na čisto nov način, na pravi način, resnično, ne tako kakor se nam kaže v sivih jutrih.

Nekaj se zgodi, nič ne vem kaj, planem iz sanj, vsi jazi se zapletajo v metež brez reda, zatrepetajo mi vsi živci, zaboli me ozadje možganov, obide me obup; ne morem ležati, ne morem misliti, vsako delovanje mi postane zoprno in nesmiselno; vstanem, hodim gor in dol, kadim cigareto za cigareto in se ne morem pomiriti, in vendar ne gre za nič, ničesar in nikogar si ne želim. Vse tehnike uspanja preizkusim po vrsti, a z muko zaspim tam pred zoro.

Zbudim se: nič ni pred mano. Sovražim taka prebujenja bebastega vsakdanjega jaza, ki premišlja o tem, kaj bo oblekel in obul. Telefonirati moram tja in tja. Ob tej in tej uri moram biti tam in tam. Vse vem, preveč vem, kaj se godi. Ta sivi, vsakdanji, jutranji, praktični jaz je ko bistra, nesramna starka, ki gleda vsem stvarjem do dna, a vsa vednost in vidnost je brez haska. Saj je grozno, kaj vse ta plehki, sivi jutranje-megleni jaz ve o ljudeh in živalih in bilkah, o kamnih in umetnih snoveh, o potih in obstankih, o mislih in občutjih, o strojih in tekočih vodah, o vojnah, o jetnišnicah in gorskih vrheh, o atomih, o oblakih, o upih in bridkosti, o perilu na vrveh in o čevljih na nogah, o cestah, vlakih, ladjah, o dežju in o soncu, o puščavah in vetrovih, o snežnih metežih, o gostiščih, bordelih, uradih, o stopniščih, straniščih in svetiščih, celo o prepelcah v razorih, o jedi in pijači, o kocinah in galaksijah; slepi jaz vse vidi, gluhi vse sliši, okamneli občuti en sam odpor do bedastih korakov in dejanj, ki morajo priti.

Zdaj, ko že vem, da nobena reč sama po sebi nima nobene podobe, vsaka je odvisna od svoje okolice; ko mi je čisto vseeno, pred kolikerimi milijoni let se je začela tale dolgočasna pesem; in ko vem, da se bo celotni sončni sestav lepega dne razletel. Vredno je, če pobožam kožuh mačke in je to obema prijetno; ni pa prav nič važno, kaj kdor koli o tem misli.

Obstanem sredi dneva, na pločniku neke mestne ulice, obstanem, ko da sem obstal prvič v življenju, ogledam se, vse vidim, slišim in še nekaj zoprno neizraznega občutim (okna, avtomobili, semafor, smeti, ljudje, zid, prah, smrad, hrup, besede, visoke pete nizkoritne deklice, jaz). In grem naprej. Streljali se zdajle – vse kaže – ne bomo. Ljubili se tudi ne bomo. Lahko grem pa na levo ali na desno. Lahko bi prespal ta dan. Vse vem, zato nič ne vem; vse je enako nepotrebno. Veliko se dogaja, nič se ne zgodi (upi, nesreče, rojstva, smrti – no, kaj pa je to?) Naprej! V istem času se gredo neki (še zmeraj živeči) cesarji in predsedniki držav zelo pomembne igre; rudarji kopljejo premog; mornariški častniki, ki trenutno niso v službi, igrajo v ladijskih salonih šah. Kačji pastirji letajo nad rečno gladino pod leskami. Nič ni. Vse je. Naprej! Kakor hoče slučaj, kakor hoče zgodovinska nujnost, kakor veleva bog, družba, navada. Veselo in obupano je to, da je vsaka stvar vsak trenutek lahko čisto drugačna. Nič ni. Vse je. Naprej! Kakor hoče slučaj, kakor hoče zgodovinska nujnost, kakor veleva bog, družba, navada. Veselo in obupano je to, da je vsaka stvar vsak trenutek lahko čisto drugačna. Nič ni. Zvečer sem ubil komarja, ki me je hotel pičiti, tisti bzzzz okrog ušes. Beli medved je v cirkusu lopnil mlado dreserko in ji razbil glavo. Jaz pa v poznem večeru pišem na bele liste bloka, ki sem ga kupil. Samo – kako to, da dreserka ne piše na te liste, kako to, da komar ne nastopa v cirkuški maneži, kako to, da jaz nisem beli medved? To je pa le nekoliko čudno. Kako to, da moja svilena japonska kokoš ni cesar?

Nekaj, čemur rečemo čustvovanje, smo imeli zmeraj, tako ali malo drugačno; strah je bil, lakota je bila, jeza in morda še kaj. Potem smo ustvarili besedo, začeli smo misliti – in vse se je spremenilo.

Zdaj ležim v noči in pišem v blok, kar hočem, po slučaji, po nujnosti, po navadi, iz potrebe: a zakaj? Zakaj, hudiča? Zakaj delam to docela nepotrebno piši-piši razvado? Nihče tega ne potrebuje, nobena stvar na svetu se zaradi tega ne bo spremenila. Nihče me ne nadzoruje, lahko delam, kar hočem. In vendar ne smem (ne morem) takole, temveč moram (sem prisiljen) pisati takole. Metafizika. Otroško vprašanje? Več, manj? Ali pa je to sploh nekaj, kar nikoli ne bom razumel? Neki davni ljudje so risali na stene podzemeljskih jam (v Španiji, v Indiji) neke prizore. Vsi to hvalimo, vsem nam je to všeč. In? Eden od jazov trdi, da ve, za kaj gre; drugi pa skomizgajo z rameni. Čudovito, enkratno, začetek in smisel vsega, izražanje. Adolf Loos pa je rekel, da je tisoč žlic važnejše od Michelangela. Vse to je res, in vendar ne more biti *hkrati* res. Nič ni tako udobno kakor imeti Boga, ki predvideva, kaj je potrebno in kaj ne in zakaj. Jaslice za božič, pasion za veliki teden, ramadan, pouk, jasnost, navada. Božanski navdih, božja iskra, geniji, poslanstvo – kakšna udobnost! S kakšno lahkoto se da potem obravnavati eksistenco uši, bordelov, tajnih policij in večnosti. Vera, da se vrti svet v nekih tečajih, kako uporabna metoda. Pa znanosti, ki nastajajo iz ver, čeprav so samo filozofije in teologije. Pride pa nekdo, ki mu je vse to vzeto. Vse si mora ustvariti sam, tudi predsodke. Potem pride, seveda, v noči veliki obup, velika nevera, uničujoči dvom.

In potem pišem v noči (ne da bi vedel, kako bom tiste besede zavrgel): Poročilo babici, da sem preživel.

Sem tisti, ki nisem.

Vse smo že rekli, vse smo že počeli, tisočkrat
smo se ponovili,
umrli in se rodili na novo.

Tudi ti si tisti, ki nisi.

Nihče nikoli nikogar ne ume,
vsak zaman čaka do smrti,
venomer odhaja od sebe,
od tistega, ki je, k tistemu, ki ni.

Grm na vrtu, v soncu se lesketajo podolgasti listki, mi-
gotajo v zahodnem dihu.

Čez nekaj mesecev nas zapade sneg
v zveneči tihoti nepredvidenega jutra,
ko se povračajo davno umrle ljubezni.

Se spomniš, babica, da sem bil? Zakaj si me učila besed,
govorjenja?

Zdaj sem eno: tisto, ki govori in ni,
in drugo: tisto, ki molči in je.

Ti, babica, si bila edina, ki me ni učila »tuje učenosti«, veliko sva premolčala skupaj, dokler ti nisem ušel; s strahom si gledala, kakšen postajam. Na obe zapestji sem si dal pri čevljarju napraviti črne zapestnice z močnimi sponkami. Nekega večera sem prišel domov s črno podplutim očesom. »Kdo pa te je?« si plašno vprašala. Boksam sem, babica. »In so te tako pretepli?« Ne, ne, babica, zmagal sem. Tedaj si se prijela za glavo in rekla: »O moj Bog, kakšen je šele oni?!« Zaman sem ti skušal dopovedati, kako je bilo. »Zakaj je vsega tega treba?« si rekla. Nisem te razumel. Nisem razumel, da me ne razumeš. Tudi ti si bila nesrečna, da te ne morem razumeti.

Zato pišejo pesniki tisočletja in tisočletja: ker nimajo človeka, kateremu bi lahko povedali vse o nastajajočih, gibajočih se in umirajočih rečeh, o umirajočih in nastajajočih v istem trenutku, v enem samem pogledu.

Babica! Nikoli nisi hotela razumeti, da berem in berem vse noči in da potem zjutraj zamujam šolo. Oba sva imela prav. Imela si prav, da tako ne bom srečen. Imel sem svoj

prav, da izvem kar se da o tem svetu. Šola mi je bila nepopisno zoprna. Ti si pa želela pritisniti na svoje prsi mojo (kakršnokoli) diplomo.

Nič pa ni na poti človeka jasno, določeno,
čisto; vse je eno samo klateštvo.

V opoldanskem tiščanju naših nojevih glav v pesek delamo meglene sklepe. V hipu noči, v nenadnem prebujenju, sklenemo spremeniti, obnoviti svet. Spet in spet. Včasih v vrenju uničenja in nastajanja ni mogoč premislek. Ne zameri, babica, jaz moram po drugačni poti. Čeprav natančno vem – zdaj –, kako malo ostane za človekom. Imela si prav, ko si se bala, da iz mene ne bo nič. Imel je prav tudi Valter, ki ga nisi marala, češ da me zapeljuje v ponočevanje; Valter je rekel: Ti si, dečko moj, genij brez področja. Na svoj način je imela prav tudi Radojka, ki je v razočaranju nad mano izjavila, da nimam značaja in da nisem sposoben pripadati, ljubiti, biti enoten, slogoven. Popisal sem na kupe papirja: pena, sama pena. Moji različni jazi se nikoli niso mogli združiti v eno osebo. Tvoje življenje je bilo enotno: ena sama odpoved; moje je bilo raztrgano na kosce, ena sama (raznovrstna) grabežljivost. Kasno sem izvedel, da si se morala omožiti s človekom, ki so ti ga izbrali brez tvoje vednosti; potem si morala imeti otroke in vnuke – in tudi živeti zanje. Eden teh nezavednih zajedavcev sem bil tudi jaz, ki sem zgodaj sklenil živeti po svoje.

Sipkotov pogreb in pogrebščino, ki je sledila, sem v življenju zapisal vsaj že dvakrat, in liste izgubil. Nič ne vem, zakaj se mi je zmeraj zdelo tako pomembno opisati neznatne dogodke. Ker naju je s Sipkotom družila mladost, rast, družba – ali je bilo v dogajanju kaj drugega? A zdaj se zelo jasno spominjam, da sem vsakokrat napisal nekaj o istem dogodku, vendar je bilo čisto drugačno prvo opisovanje, drugačno drugo, in tudi zdaj bo čisto nekaj drugega kakor prej, čeprav ne bom spremenil namenoma niti črtice. V prvem sestavku je bil zelo važen Sipko, vse se je vrtelo okrog njega. V drugem, kolikor se spomnim, je zaživela družba pogrebcev. Zdaj vidim stvari čisto drugačne. Mojstru je beseda pokorna, neznanca beseda vodi; sredincem se dogaja zdaj to, zdaj ono. Kako se izviti suženjstvu treh različnih vrst, a eno v enem: suženjstvu lastnega razpoloženja, lastnih hipnih pogledov, lastnega živčnega sestava, ki vsi skupaj terjajo izpolnitev tega trenutka; suženjstvu, ki nastaja iz prevlade reči; suženjstvu besedi, ki skuša zavladati kot stvar sama na sebi. In kako kljub temu osvobajanju ostajati v mejah lastnega razpoloženja, lastnih pogledov, lastnega čustvovanja; dopuščati, da so reči sposobne za življenje izven moje domišljije; se združevati z besedo v novo enoto?

Po pogrebu smo sedeli v salonu lepe hiše: Sipkotov oče, njegova teta, Robi, Rada in jaz. Pohištvo v staronemškem slogu, primerne podobe na stenah, majhni predmeti v vitrini, pogrnjena miza, na njej jedi in pijače, kozarci, skodelice, krožniki, vaza, svečnik. Če bi bil to film o Sipkotu, bi kamera primerno obletela navzoče, magnetofon bi sprejemal njihove samogovore, druga kamera pa bi iskala ilustracij po stenah in v vitrini; montažer bi iz vsega zlepil primeren filmček. Za začetek naše lepe planine, kjer se je ubil mladi planinec; za konec čedna fotografija rajnega in

pogled na planine v okviru na steni. V drugem poizkusu sem začel tudi jaz z opisom oseb: oče, nekoliko siv, tršat, obvladujoč se, znan pravnik; predaval je zgodovino prava na univerzi; teta, zelo siva, koščena ženska, čustvena, brez znanega poklica; Robi, tenak, osebnost svoje vrste, izbrano oblečen, v tej družbi precej molčeč; Rada, čudežna bujnost ženskega telesa, in jaz, ki sem se moral venomer pogovarjati z očetom. Jedli smo, pili in jaz sem tudi kadil vmes; na mizo je prinašala debela Hana, dobri Sipkotov hišni duh.

Rada je sedela zraven mene, očetu nasproti. Pod dolgim miznim prtom je pritisnila svoje stegno ob moje. Prsi so se ji napenjale, oči iskriale, kar je kaj malo pristajalo na pogrebščino njenega dolgoletnega fanta (no, vsaj dve leti pa je hodila s Sipkotom).

V prvem zapisu, se spominjam, sem opisal najprej čudne spletke usode, ki je izračunala Sipkotovo smrt. S Sipkotom sva ležala na kopaljšču in se sončila; pogovarjala sva se z zaprtimi očmi; nič ne vem, o čem; a najine pogovorne teme so bile kaj preproste: ženske, šport, rekla-kazala v študentovskem klubu. Prišel je Milan. Ali grem z njim v hribe? Kdaj? Jutri. Bodi pameten, Milan, v tej vročini? Greš ali ne? Ne grem, ljubi Milan; raje se hodim kopat, igrat odbojko in uganjat norčije na kopaljšču. Pa nič, grem sam. Tu se je odločil Sipko, da gre z njim. Ne hodi, sem mu svetoval; februarja se je odpravil namesto mene Milko – in veš, da ga je zasul plaz. Mene čaka nekje gospa smrt. Če mene ni, pobere tistega, ki gre namesto mene. Sipko se je smejal in se zmenil z Milkotom, da gresta. Potem smo ju iskali skoraj teden dni. Nekdo ju je našel v grapi pod steno, koder sploh ni bil predviden vzpon. Očitno sta se zaplezala v dežju. Ko smo ju nosili na pokopaljšču, je zaudarjalo iz krst. Rada je tako resna stopala za svojci;

čedna, ni kaj. Všeč mi je bila že od vsega začetka, a bila je Sipkotova – in mi smo sklenili, da se nekako držimo pravila: ne želi bližnjega ženske, saj je drugih dovolj; babo zmeraj dobiš, prijatelja pa ne.

V prvem zapisu – to se prav dobro spomnim – sem obravnaval pravi častni kodeks glede na odnose do žena in ljubic prijateljev; grozno.

V drugem zapisu sem sicer opisal, kako se je pilepila s stegnom na stegno, a tu se je vse skupaj tudi nehala. Zdaj bo pa čas povedati po pravici. Medtem smo vendar vsi dozoreli, celo papir.

Zdaj je izginil iz spomina pogovor z očetom; izginili so prihodi in odhodi Hane, ki je nosila na mizo; teta je ostala samo kot srebrno in črno ozadje (skoraj beli lasje in črna obleka); še Robi, naš stari družabnik, je obledel kot stara fotografija. Videz je bil čisto primeren, snažen, salonski. Prt je bil iz belega damasta z robom lepo razporejenih cvetic v oranžni in modro-zeleni barvi. Čez ta prt so se srečevale moje besede z besedami Sipkotovega očeta; skromno obujanje spominov, droben dogodek z majhno šalo, vse zelo dostojanstveno, predvsem pa primerno trenutku. Teta se je zdržala pripomb, tu in tam je tehtno prikimala ali se otožno nasmehnila. Robi je poslal čez prt kak »jasno«, »seveda«, »kajpak« – čisto mehanično. Okrog belega prta družba kakor mora biti, brez pravih stikov, a po obliki sodeč – brezhibna.

Šele kasneje sem se domislil, da je Rada spustila roke pod prt nekoliko pred hudičevim trenutkom. Da izpolnim pogrebščino z besedami, sem pripovedoval očetu prirejeno zgodnico o najinih strahovih pred hudim očetom (ko sva lumpala s Sipkotom, in to tik pred izpiti); v tej pripovedi je bila resnična samo osnova, vse drugo je bilo prirejeno ušesu žalujočega očeta, ki je izračunal, koga bo povabil po